
Лист до редакції

ДЕЩО ПРО НАУКОВІСТЬ І СУМЛІННІСТЬ*

У 10 числі часопису “СіЧ” в рубриці “лист до редакції” вміщено допис Лева Дроб’язка “Без лапок”. У ньому стверджується: Максим Стріха у своїй монографії “Данте й українська література: досвід рецепції на тлі запізнілого націєтворення” (К.: Критика, 2003) переписав текст статті Григорія Кочура “Данте в українській літературі” (1971) як власний. На двох сторінках наводяться численні приклади начебто на доказ цього твердження. Оскільки інших чеснот за книгою Стріхи не виявлено, дописувач підводить читача до очевидного висновку: її автор є не більш як плагіатором.

Відразу ж наголошу: згадана стаття Кочура і спонукала свого часу автора взятися до написання власної монографії на дантівську тему. А тому варто розпочати з широкої цитати, де автор оцінює роль і місце статті Кочура в своїй праці: *“Провідником по українській літературній дантеані може вважатися розвідка “Данте в українській літературі” виняткового ерудита, блискучого знавця української та світової літератури Григорія Кочура, надрукована 1971 року в московських “Дантовских чтениях”. Григорій Кочур (1908–1994) – учень і продовжувач традиції М.Зерова, творів Данте не перекладав, проте постать і творчість італійського поета належала до стійких його зацікавлень. Г.Кочур редагував київське видання “Нового життя” (вийшло до дантівського ювілею 1965 року), був членом Дантівської комісії АН СРСР.*

Не можна не погодитися з головним висновком цієї праці: “Підбиваючи підсумки, можна сказати, що й особа, і творчість великого поета залишили вельми помітний слід в українській літературі. Достатньо різноманітним і повчальним був і досвід передання поетичного слова Данте засобами української мови” (Кочур Г., 1971, С.203).

Проте методологічно праця Г.Кочура відповідала часові, коли її було написано. Попри велику сміливість і сумлінність, дослідник мусив зважати все ж і на тодішні цензурні обмеження й заборони. Природно, що розвідка Г.Кочура не могла торкатися явищ, які встигли з’явитися упродовж наступних понад трьох десятиліть по її виході. Нарешті, ця праця обмежувалася літературною дантеаною й не торкалася багатющої теми, скажімо, дантеани в українському образотворчому мистецтві, пов’язаної насамперед з іменами Григорія Гавриленка та Ольги Петрової”. (М.Стріха, згадана праця, С.14-15).

Ці неминучі лакуни, що лишилися по Кочуровій праці, автор і намагався насамперед заповнити. Природно, прагнучи дати цілісну картину рецепції Данте в українській літературі, не міг він не торкнутися й тих явищ, про які трьома десятиліттями раніше писав Григорій Кочур (і тому текст книги рясніє десятками посилань на статтю з “Дантовских чтений”).

* Подається в авторській редакції.

Найчастіше автор погоджується з висновками сивого ірпінського Метра (насамперед там, де йдеться про фактографію: якщо Кочур сумлінно перераховує дантові мотиви в Шевченка, Стріха мусить, виходячи з настанови книги, зробити те ж саме!) Десь — із належною пошаною полемізує з Кочуром. Наприклад, Кочур називає дантівські алюзії з “Куліша в пеклі” малосерйозними, з огляду на начебто бурлескність цієї поеми “гарячого Панька”, — натомість Стріха вважає поему насамперед викладом концепції “Древньої” і “Нової” Русі, дуже важливої для “пізнього” Куліша, — і в цьому контексті її численні дантівські алюзії набувають у книзі Стріхи зовсім іншого звучання.

Принагідно хочу відзначити: “Кулішеві в пеклі” присвячено один абзац у статті Кочура (на стор.185) — і сторінки 39-43 книги Стріхи. А загалом книга Стріхи має 162 сторінки — проти 23-х статті Кочура.

Наголошую на цій обставині, бо ж іще частіше Стріха доповнював Кочура (звісно, говорю тут про часовий відтинок, що його охоплює стаття, яка вийшла 1971 року). Так, до обігу введено найперші дантівські сюжети в українській літературі, пов’язані з іменами св. Димитрія Ростовського, Лаврентія Горки, Пилипа Орлика (всього цього в статті Кочура немає). Проаналізовано очевидну паралель Данте — Котляревський (її Кочур пропустив). Поставлено в українській контекст дантівські сюжети з Гоголя...

І навіть коли йдеться про докладно проаналізовані Кочуром дантівські мотиви й сюжети в Шевченка, Франка, Лесі Українки, Самійленка, Стріха аж ніяк не займався “перекладанням” Кочура (як це йому інкримінує Дроб’язко). Дозволю собі проілюструвати одним прикладом методи, які застосовує при цьому дописувач “СіЧ”: Спершу він наводить цитату зі статті Кочура: *“С Данте Шевченко познакомилися в русском переводе...Знал он, по всей вероятности, вышедший в 1843 г. прозаический перевод пяти песен “Ада”, принадлежащий Ф.Фан-Дим (Е.Кологривовой). Издание это должно было заинтересовать его и как художника — оно было украшено репродукциями с рисунков Флаксмана”*. Потім наводиться цитата із книги Стріхи, що має підтвердити головну тезу Лева Дроб’язка про “плагіат”: *“Насамперед, це міг бути російський прозовий переказ “Пекла” О.Кологривової (псевдонім Г.Фан-Дім), який вийшов шістьма випусками протягом 1842-43 рр. Проте Шевченка могли приваблювати в цьому виданні принаймні дві обставини. По-перше, його було прикрашено репродукціями з рисунків Флаксмана”*

А тепер дозволю собі навести це місце так, як його надруковано в книзі Стріхи на с.31 насправді: *“Насамперед, це міг бути російський прозовий переказ “Пекла” О.Кологривової (псевдонім Г.Фан-Дім), який вийшов шістьма випусками протягом 1842-43 рр. Цей переказ не здобувся на схвальні відгуки. Ще сучасники закидали йому використання “бідного, сучасного книжкового наріччя”, яке надто пригладжувало силу геніального першотвору /Данченко В., 1973, С.11/. Проте Шевченка могли приваблювати в цьому виданні принаймні дві обставини. По-перше, його було прикрашено репродукціями з рисунків Флаксмана, а по-друге, поруч наводився італійський текст (чи не звідси читав “Комедію” напам’ять герой “Варнака”?)”*.

Звичайно, автор відштовхувався від спостереження Кочура — проте паралельно розповів читачеві дещо більше й про сам переказ Фан-Дім. Це — важливо, бо текст Фан-Дім ледве чи міг привабити Шевченка своєю поезією (чи, скоріше, її відсутністю). Отже, палким шанувальником Данте Шевченка, напевно, зробив інший переказ — чи то російський Дмитра Міна (він почав друкуватися теж 1843

року — і про цю обставину Кочур не згадує). Чи то якийсь із наявних на той час польських перекладів (цей здогад нижче в книзі висловлює сам Стріха, без жодного посилання на Кочура). Зате саме білінгва з текстом Фан-Дім і оригіналом могла спонукати Шевченка змусити героя “Варнака” читати Данте по-італійському (ледве чи це моє спостереження тягне на літературознавче відкриття — проте, як на мене, воно належить до тих цікавих деталей, які формують ширше літературне тло).

Але, хоч би як там було, зіставлення двох цитат зі Стріхи — препарованої Дроб’язком і автентичної — наочно показує рівень прийомів, до яких вдається автор допису в “СіЧ”. І ледве чи ці прийоми можна назвати сумлінними.

Нарешті, варто наголосити на головному: щонайменше дві третини обсягу книги Стріхи присвячено постатям, явищам і текстам, яких у статті Кочура не було й бути не могло — з методологічних, хронологічних, чи цензурних причин. Про це Лев Дроб’язко не згадує й згадувати не хоче, — лише посваривши на Стріху там, ще він не за Кочуром починає *“самостійно (і за допомогою Ю.Лавріненка), зовсім не за темою брикати мертвого класика”* Тичину — автора вікопомної інвективи проти “націоналістів” “Немов той Дант у пеклі, стою серед бандитів і злочинців”.

Смію запевнити тих, хто не читав моєї книги — я з належною повагою ставлюся до людської трагедії поетів (не лише П.Тичини!), яких зламала нелюдська доба. І два великі розділи моєї книги: “Радянський” і “антирадянський” Данте” і “Радянський” Данте перемагає” присвячено тому, як ім’я великого флорентійця виринало в тектонічних зсувах кривавого й трагічного українського ХХ століття. Звісно, цензурні умови часу, коли писалася стаття Кочура, наприч виключали можливість розмови на таку тему... Не писав про це й ніхто з пізніших відомих мені авторів (можу ручатися за це ще і як автор найновішого бібліографічного покажчика “Данте й Україна”, 2000).

Але ані це, ані прецікава для майбутніх дослідників паралель Данте — Стус, ані українська образотворча дантеана, ані “український Данте доби постмодерністів” Лева Дроб’язка не цікавили — він свою справу вже зробив.

Які були його мотивації — можу лишень здогадуватися (особисто з дописувачем я не знайомий). Проте впадає в око, що свій допис Лев Дроб’язко завершує кількома роздратованими абзацами на адресу незавершеного ще перекладу “Божественної комедії” пера автора цих рядків.

Не мені оцінювати власну працю. У книзі я міг лишень сформулювати мотиви, які спонукали мене взятися перекладати Дантову поему після Самійленка, Франка, Карманського з Рильським, Барки та Євгена Дроб’язка — батька мого опонента з “СіЧ”. Я з належною повагою ставлюся до праці всіх своїх попередників, проте вважаю, що поема Данте припускає безліч можливих прочитань, виходячи з різних перекладацьких настанов (це засвідчує досвід появи щоразу нових польських і російських поетичних перекладів — і ледве чи випадково, що всі найновіші в часі перекладачі свідомо прагнуть архаїзувати мову, віддалити її від академічного гладкопису!).

Я пишаюся тим, що мене на цю роботу благословив колись Григорій Кочур (він устиг вислухати перекладені мною перші десять пісень “Пекла” й зробити важливі зауваження). Я тішуся, що її високо оцінили Ігор Качуровський, Роксолана Зорівчак, Марина Новикова — люди, чию думку я високо шаную. Мені, нарешті, приємно, що наклад упорядкованого мною “шкільного Данте” (“Здолавши пів шляху життя земного...” “Божественна Комедія” Данте та її українське відлуння”, К.: Факт,

2001 — окрім перекладу, там вміщено й статті та маленьку антологію “дантівських” текстів української літератури) вже майже розійшовся, і що цей мій переклад використовують у декількох шкільних курсах.

Проте я абсолютно не виключаю того, що хтось може віддавати перевагу версії Дроб’язка (цю роботу я глибоко поважаю — і говорю про це в книзі!), чи текстові Карманського-Рильського (він теж має свої переваги, про які я пишу). А хтось може стверджувати, що його “українського Данте” іще не перекладено. Проте, боюся, що Лев Дроб’язко на аналогічну широчінь поглядів виявився нездатен — і намагання ще когось взятися до перекладу “Комедії” викликало його ревність. Абсолютно, на мою думку, невмотивовану.

І, нарешті, насамкінець. Автор не є літературознавцем, і ніколи не приховував цієї обставини. Але він є науковцем. А “СіЧ” є академічним журналом, фаховим форумом наукової спільноти. Відтак вміщені тут статті повинні відповідати певним критеріям — насамперед сумлінності й достовірності матеріалу.

Переконаний, що статті, аналогічної текстові Лева Дроб’язка (за рівнем доказовості й застосованими методами полеміки), мій фаховий “Український фізичний журнал” ніколи не вмістив би — її відкинули б рецензенти й “зарубала” б редколегія (дбаючи про реноме видання). Те, що цього не сталося в “СіЧ”, наводить на сумні роздуми щодо рівня нашого академічного літературознавства.

*Максим Стріха,
доктор фізико-математичних наук,
перекладач*

ВІД РЕДАКЦІЇ

Здебільшого редакція “СіЧі” уникає (хоч і практикує) коментування подібних фактів, підтримуючи та шануючи право читача самому розібратися що до чого. Не потребує особливого коментування і цей лист, бо хоч би як ми називали те, про що йдеться в ньому, — доповненням, запозиченням, творчим використанням, компіляцією, плагіатом або й просто текстом “без лапок” — факт залишається фактом.

Кажуть, київські науковці створили комп’ютерну програму, яка виявляє запозичення з чужих текстів і відображає їх на дисплеї у кольорі — від світло-блакитного до темно-синього. Цікаво, який би колір домінував у тексті нашого автора?..

А щодо оцінки наукової сумлінності та рівня нашого академічного літературознавства за принципом “сам такий!” або і того більше — “зарубати”, “зарізати”, то, здається, ми вже це проходили.

Справді-бо, сумні роздуми!

